

Chris Barnard,
Chriskras, p. 105-108
Kaapstad, 1972

Mphulentamo

Over mijn vader kan ik gewoonweg niet in de tegenwoordige tijd schrijven. Steeds als ik iets over hem wil zeggen, betrap ik me op de verleden tijd. En toch: hij leeft nog en zal voor mij blijven leven tot zijn dood voorbij. Ik zal hem nooit verliezen net zomin als ik hem ooit kon bezitten. Met hem zal ik nooit klaarkomen, omdat hij in mij zal voortbestaan.

Maar als ik aan hem denk, denk ik in de verleden tijd. Hij was zus en hij was zo.

Je bent nog maar een kind wanneer je je vader ontdekt. Je leert hem kennen door de ogen van een kind. En omdat jij kind bent en hij jouw vader is, is er voor jou geen andere man zoals hij. Andere mannen zijn voor jou mensen – hij is voor jou een vader. Maar hoe groter je wordt, hoe meer hij voor jou verandert. Hij wordt een man zoals jij. Hij wordt een mens. Alleen: niet hij is het die verandert. Dat ben jij.

Over de méns wil ik niet vertellen. Hij is een mens als miljoenen anderen. Ik wil over mijn vader vertellen. En hij bestaat niet meer, omdat het kind dat ik was niet meer bestaat.

Hij was streng. Mijn vader. Hij zei iets maar één keer. En hij was sterk. Hij kon een volle zak met aarde met één beweging op zijn schouders tillen. Zijn bijnaam bij de Bantoes was Mphulentamo en mphulentamo betekent “nekbreker”. Hij was heel bruin en er zaten gouden haren op zijn armen en benen, en als ik over Ezau hoorde dacht ik aan mijn vader. Hij had een flitslamp en een zwaar geweer en af en toe hing er ’s ochtends een geslachte bosantilope aan zijn achterpoten in de schuur.

Hij kon een zweep hard laten knallen en hij kon tussen zijn tong en verhemelte door fluiten dat het een lieve lust was.

Mijn vader rook naar aarde en naar een sinaasappelschil die je zacht tussen je vingers buigt. En soms naar teak. Hij kon een teakbalk schaven tot de dunne houtschilfers bruin rond zijn armen krulden. Hij kon een zaaivoor zo recht als een kaars openhakken en weken later trots zijn zakmes tevoorschijn halen en een paradijselijke kool uit de akker snijden.

Dat was mijn vader.

Tegenwoordig doet hij geen laarzen of beenbeschermers meer aan. Hij ruikt niet meer naar mandarijn en sinaasappel. Zijn rug staat hem niet meer toe een zak aarde op te tillen. Hij bestraft niet meer. Hij tuiniert niet meer. Zijn gereedschapskist zit al jaren dicht.

De man die voor zijn zoon een vader was, is verleden tijd geworden.

Hij had een voorliefde voor zakmessen: voor hem was zo'n mes meer dan alleen maar iets om mee te snijden of te kerven. Hij die zo rusteloos was, kon urenlang in een winkel naar zakmessen staan kijken en het kwam zelden voor dat hij er na die blikken van hunkering niet eentje kocht. En als we dan het waarom ervan wilden weten, hij had er al zo veel, zou hij ietwat onsamenhangend beginnen uit te leggen wat er allemaal fout was aan de zakmessen thuis.

Er zat dus altijd een zakmes in zijn zak. Op elk moment van de dag en op elke dag van de week kon je hem vragen of hij misschien een zakmes bij zich had. Hij zou zijn hand in zijn zak steken, het mes eruit halen en dat op een open handpalm naar je toe houden. Maar je moest niet proberen het van hem te lenen. Die grote hand van hem zou zich bliksemsnel om het mes sluiten en naar zijn broekzak zoeken.

‘Wat ben jij nou voor een vent dat je niet eens een zakmes hebt?’ zou hij vragen – en wel zo dat ik het gevoel moest krijgen: ik ben niet de knaap die hij gehoopt had dat ik zou worden.

Voor hem was een man zonder zakmes geen echte man. Hij zou een vreemdeling met aarzeling inschatten tótdat hij bij diens zakmes aanbelandde en hem dan daarnaar beoordelen.

En hoe hij zo'n mes toch kon behandelen! Het zijne was steevast vlijmscherp. Wanneer hij maar de kans kreeg, sleep hij het lemmet van zijn mes tegen zijn schoenzool. De meeste van de vele die hij heeft gehad, zijn nooit opgebruikt – ze zijn opgeslepen. Want je mes moet scherp zijn als je een gewonde geit de keel wilt doorsnijden, of als je een boom wilt enten, de punt van je zweep wilt repen, een sinaasappel wilt schillen. Voor hem was zijn mes als wat mijn pen is voor mij.

Zoals hij een sinaasappel kon schillen! Zijn Joseph Rodger paste precies in zijn bruine vuist en met de sinaasappel lichtjes tussen de vingertoppen van zijn linkerhand zou hij het zwartgeklepte vlijmscherpe lemmet van de Rodger laten openschieten en de sinaasappel onder het lemmet doordraaien zodat de schil met een krul van zijn knokkels afboog en in één stuk, héél, voor zijn voeten viel.

Er waren geen boeken in zijn huis. De weinige die er waren, waren niet van hem – ze wa-

ren weggestopt in een rechte kast met een glazen deur. *Die Pelgrim se Reis na die Ewigheid* was er een van.

Hij had een bijbel die wel van hemzelf was en die hij elke ochtend voor het ochtendgloren las, terwijl het water in de ketel warm werd. En 's avonds na het eten. Hij werd altijd slaperig na het eten 's avonds, want zijn dag was lang. Maar hij zou zijn jasje aan gaan trekken en met de bijbel de kamer uitkomen en dat zou voor ons het teken zijn. We zouden naar de voorkamer gaan en zitten wachten, terwijl hij bladerde en bladerde en tenslotte zijn keel schraapte en las: heel langzaam, heel rustig, en met een stem die al snel moe klonk.

Ik zat altijd naar hem te kijken terwijl hij las, onbezorgd omdat ik wist dat hij niet zou kunnen opkijken zonder de plek waar hij was kwijt te raken. Ik herinner me zijn gezicht: het brede voorhoofd met het gevorkte litteken, de glooiende plooi tussen de ogen, de fijne haartjes die zich bij de neus laten zien, de wangen met zachte rode adertjes die onder de huid doorschijnen – getuige van vele jaren moordende zon.

We zouden zingen. Elke avond kreeg iemand anders de beurt om een psalm of gezang te noemen. Elke vierde avond was de keuze aan hem en zouden we, terwijl het zinken dak na de hitte van de dag kraakte en het lauwe briesje de gordijnen beroerde, zingen over een hert in dorre streken dat schreeuwend dorst naar het genot van heldere waterstromen.

Wat liet ik jullie nu weer zingen? Met eentonige regelmaat, steeds hardnekkiger, steeds vertrouwder, elke vierde avond – Jezus neemt de zondaars aan.

Van wat ik me kan herinneren was er geen moment tussen mijn vader en mij dat ik teder zou kunnen noemen. Tederheid was een woord dat hij kende, maar blijkbaar niet begreep. Hij kon niet teder zijn. Evenmin kon hij genadeloos zijn. Zijn gevoelens waren net als zijn zakmes en gereedschap van hemzelf en die zou hij met niemand anders delen.

Als kind begreep ik dat niet. Voor mij als kind was een vader een man die zijn gang ging en zich niets gelegen liet liggen aan dingen als verdriet, gemis, verlangen en tranen en dromen. Zulke dingen waren dingen van een kind en een moeder. Een vader was een wonderlijk ding dat zijn gang ging en zich aan de dingen van een kind niets gelegen liet liggen.

Vandaag de dag weet ik wel beter. Vandaag de dag weet ik dat mijn vader wel degelijk een hart had, maar het zat diep verborgen in zijn brede borst. En ik weet nou ook hoe weerloos zo'n hart soms is. Waarom stop je het anders zo weg?

Dat zich in het zweet spitten in de tuin, die bedrijvigheid in de schuur, het vroege opstaan en zwoegen als een ezel tot de bloedige zon weer zakt – wat moest hij uitzweten? Wat

moest hij wegwerken? Wat moest hij met zijn vlijmscherpe zakmes afweren?

Later, toen ik zelf ook al man was, riep hij me eens naar de schuur en maakte hij zijn gereedschapstabernakel open. Hij haalde er zijn beste handzaag uit, zijn mooiste boorklem, de klauwhamer waarmee hij zoveel duizenden spijkers ingeslagen had, zijn gaafste schaaf –en gaf die aan mij. ‘Pak aan,’ zei hij, ‘en waak erover, zoals ik erover gewaakt heb. En doe er toch alsjeblieft wat mee.’

Voor mij was het meer dan enkel een zaag, een boorklem, een hamer en een schaaf. Het was of hij eindelijk zijn hand naar mij uit had uitgestoken.

Toen kwam hij onlangs op bezoek. Die zondagmorgen zijn hij en ik gaan wandelen. Gewoon zo – straat in, straat uit. Hij voelt zich altijd wat paniekerig in een stad. Hij is gewend aan de bergen en de blauwe hemel van het Laeveld. We zijn gaan wandelen, hij en ik, zodat hij een luchtje kon scheppen. Na een uur wandelen haalde hij een nieuw zakmes uit de zak van zijn jasje, hield het op een open handpalm naar mij toe en vroeg: ‘Wat vind je van mijn nieuwe mes?’ Hij stond me toe het mes uit zijn hand te nemen, het open te maken en te bewonderen, terwijl hij trots naast me liep te wachten tot ik hardop mijn waardering gaf over wat ik zag .

En het was een mooi mes. En opeens was ik, een moment maar, weer klein naast hem, en was hij groot. Maar het zakmes lag in mijn hand, niet in de zijne.

En ergens wijd in de lucht was er iets wat rook naar de gebogen schil van een sinaasappel.

Vertaling: Michiel Angenent
September 2022
